

*Hromadný nález denárů od osady Řeteč,
okr. Písek*

M a r t i n P T Á K

Tomáš HILTSCHER

Jaroslav JIŘÍK

Jiří Sláma (1934–2020).

R a s t i s l a v K O R E N Ý

Věda, láska, víra, s. 235–243

[illegible]

Denarius Hoard from the Řeteč Camp in the Písek District

The article presents basic information on the find of a board of deniers in a vessel from the Řeteč camp in the Písek district in 2017. The board is composed of 1,341 small deniers of Dukes Břetislav I and Spytihněv II.

🔑 *find; denier; Břetislav I (1035–1055); Spytihněv II (1055–1061); Řeteč (Opař cad. area, Písek district) [CZ].*

[illegible]

🔑 *nález; denár; Břetislav I. (1035–1055); Spytihněv II. (1055–1061); Řeteč (k. ú. Ohař, okr. Písek).*

V roce 2017 byl poblíž osady Řeteč (k. ú. Ohař, okr. Písek) nalezen unikátní denárový poklad uložený v nádobě. Nález byl autory základně zpracován a katalogizován. Úkolem příspěvku je prvotní seznámení odborné veřejnosti s tímto nálezem.

Nálezové okolnosti (obr. 1–2)

Místo nálezu pokladu se nachází v nadmořské výšce přibližně 495 m n. m. na mírném západním svahu lesnatého kopce zvaném Malina (S-J TSK: Y=778209.62 X=1097766.21), situovaném západně od osady Řeteč a asi 300 m od Svojíšického potoka (hranice mezi Jihočeským a Středočeským krajem). Ve vzdálenosti 100 m jihozápadně od místa nálezů jsou v terénu patrné reliktů úvozů neznámého stáří. Lesní porost byl v čase odkrytí depotu v blízkém okolí zasažen těžbou a pojezdem těžké techniky. Depot mincí našli Alena a Oldřich Rejmanovi dne 6. března 2017 asi půl hodiny po poledni. V mírně porušeném terénu nejprve odkryli mělce zahloubený okraj nádoby, po jejím

* Mgr. Martin PTÁK, Prácheňské muzeum (Písek), Archeologický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (České Budějovice), martinptak@seznam.cz; Ing. Tomáš HILTSCHER, Prácheňské muzeum (Písek), hiltschertomas@seznam.cz; Mgr. Jaroslav JIŘÍK, Ph.D., Prácheňské muzeum (Písek), jardajirik@seznam.cz; Mgr. Rastislav KORENÝ, Ph.D., Hornické muzeum (Příbram), korenny-r@muzeum-pribram.cz.

uvolnění zjistili, že se v ní nacházejí mince. Celková hloubka jamky činila 30 cm. Z nádoby následně vybrali 9 mincí, ostatní mince ponechali v nálezo-vém stavu (tj. v nádobce). Nález bezprostředně následně nejprve telefonicky oznámili Archeologickému ústavu AV ČR v Praze, poté kontaktovali archeolo-ga Hornického muzea Příbram. Ten se během další hodiny dostavil na místo, zjistil okolnosti odkryvu, převzal nález a situaci fotograficky a kresebně zdo-kumentoval. Následující den byli o nálezu informováni pracovníci Prácheň-ského muzea v Písku, kam byl nález předán.

Terénní výzkum a laboratorní zpracování nálezu (obr. 3)

Sondáž a průzkum detektorem kovů v místě nálezu nepřinesly žádné do-klady soudobého osídlení. Rozebrání a základní zpracování nálezu proběhlo v laboratoři Archeologického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Mince byly z nádoby po jedné vyjímány a číslovány, bylo zaměřováno uložení každé z nich a průběžně byla pořizována fotodoku-mentace. Jednotlivé mince byly jemně čištěny, fotografovány a váženy. Rent-gen-fluorescenční analýza (XRF) mincí byla realizována v Technickém muzeu v Brně. Celková hmotnost mincí před konzervací činila cca 1330 g.

Základní rozbor nálezu

Nádoba (obr. 4–5)

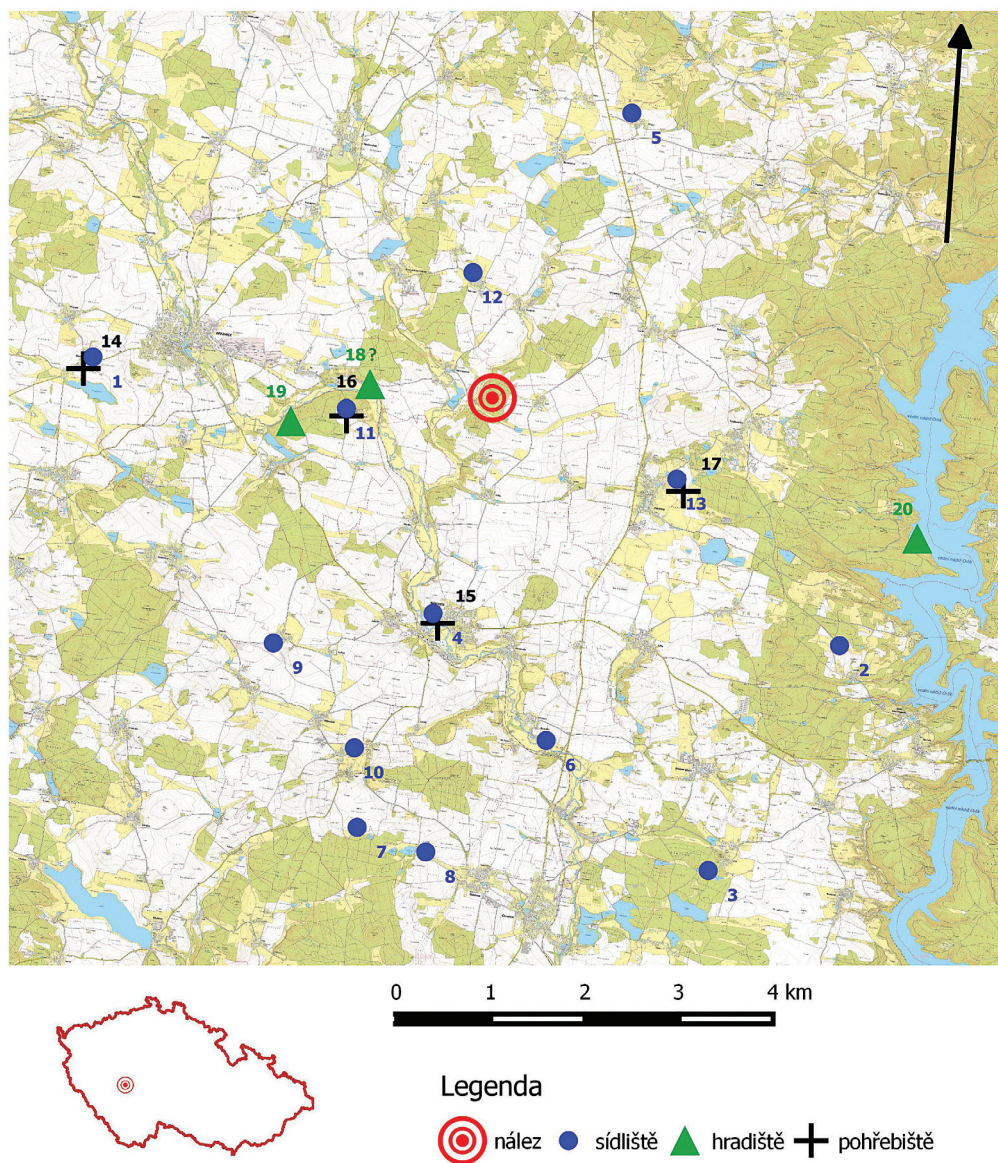
Mince byly uloženy v keramické nádobě lahvovitého tvaru o výšce 13,5 cm, průměru dna 8 cm a okraje 7 cm, v nejširší části činí její průměr 12,7 cm. Zho-tovena byla ze středně hrubé keramické hmoty vypálené do světle hnědých odstínů. Výzdoba v podobě jednoduché rýhy, jejíž začátek a konec se překrý-vá, se nachází v horní části výdutě. Nádoba je kompletně dochovaná, pouze část okraje byla zřejmě už v minulosti (během transportu nádoby?) odlome-na. Stopy organické zátky nebo obalu nebyly zjištěny.

Obecně se dá říci, že v 10. a 11. století bylo deponování mincí v lahvích běžnou praxí, až ve 12. století jsou výrazněji využívány hrncovité tvary.¹ Přes-to i z období kolem roku 1135 pochází nález depotu v lahvi z Běhařova u Klatov.² Lahvovitým nádobám z depotů mincí raného středověku se věno-val naposledy F. J. Kašpárek v souvislosti se zpracováním denárového ná-lezu z Chýště.³ Vyobrazuje 8 nádob známých z mincovních depotů z Čech z 10.–11. století a v zásadě konstatuje totéž co předchozí citovaná studie, pouze větší pozornost věnuje výzdobným prvkům těchto nádob. Horizontální

¹ RADOMĚŘSKÝ, Pavel – RICHTER, Miroslav: *Korpus české středověké keramiky datované mincemi*, Sborník Národního muzea 28, 1974, č. 2–4, s. 61.

² RADOMĚŘSKÝ, Pavel: *Tajemná mincovna Zekir (zvaná též Sekýř) na jižní Moravě. Poklad z Běhařova u Klatov*, Archeologické rozhledy 44, 1992, s. 246–247, obr. 2.

³ JANOŠEK KAŠPÁREK, František: *Nálezová nádoba z Chýště v kontextu východočeské rané středověké ke-ramiky*, in: *Denárový poklad z Chýště. Katalog unikátního nálezu českých mincí z konce 10. století*, ed. Ladislav NEKVAPIL, Pardubice 2016, s. 27–35.

Obr. 1: Lokalizace nálezu a známé soudobé lokality: 1. Bubovice; 2. Kožlí u Orlíka; 3. Laziště; 4. Mirovice; 5. Mýšlovice; 6. Nerestce; 7. Pohoří u Mirovic; 8. Rakovice; 9. Ráztely; 10. Slavkovice; 11. Stražiště; 12. Tušovice; 13. Zalužany; 14. Bubovice; 15. Mirovice; 16. Stražiště; 17. Zalužany; 18. Bor u Březnice – Hrochův Hrádek; 19. Počaply-Šance; 20. Vystrkov-Hradeň. Mapový podklad ČÚZK; kreslil T. Hiltcher.

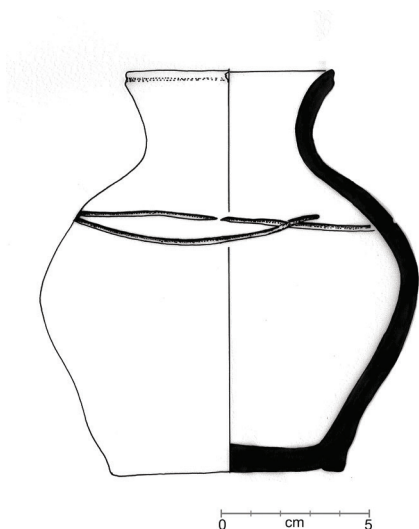

Obr. 2: Nález *in situ*.

Foto R. Korený.

Obr. 3: Pohled do lahve během rozebírání nálezu. Foto T. Hiltcher.

Obr. 4: Kresebná dokumentace nádoby.

Kreslila E. Bíková Šámalová.

Obr. 5: Fotografická dokumentace nádoby.

Foto V. Komarová.

rýhování na těchto tvarech pak pozoruje u nádob z 11. století.⁴ Podobně jako v případě východních Čech i v geografickém pásu na rozhraní jižních a středních Čech jsou lahovitě tvary poměrně ojedinělé. Pro ilustraci, v nedalekém hradišti u Vysrkova byly lahve identifikovány pouze v 8 případech z 1206 zlomků ústí nádob.⁵ Specifickou funkcí tohoto typu nádob v živé kultuře ukazuje ostatně i nedávný nález rozsáhlého keramického souboru z objektu č. 45 v Heřmaně na Písecku, který spadá již do 13. století (nepublikováno). Nádoby je nutné chápat jako obal pro transport mincí. Nezodpovězenou otázkou tak logicky zůstává její provenience.

Mince

Nález lze oprávněně považovat za kompletní, celkem sestává z 1341 denárů malého střížku, které nebyly doplněny žádnou nemincovní složkou (stříbrné slitky, šperky). Všechny mince jsou celistvě dochované a nenesou žádné výrazné stopy po užívání.

V souboru jsou zastoupeny pouze tři typy denárů tzv. malého střížku. Nejhojněji je zastoupen typ Cach 330 (788 ks), následuje typ Cach 324 (496 ks) a nejméně pak mince typu Cach 331 (57 ks). Mezi jednotlivými exempláři se v rámci typů nachází množství variant – odchylek v obraze mince, což dokládá využití různých razidel pro jeden mincovní typ. Probíhající detailní studium těchto variant může přinést nové poznatky k technologii a organizaci ražby denárů v daném období. Celková průměrná váha činí 0,992 g na jednu minci. Průměry u jednotlivých typů rámcově odpovídají závěrům F. Cacha,⁶ ten ale v případě typů 324 a 330 pracoval s mnohem menším souborem.

Analýza mincovního kovu (tab. 1)

Vzorek 27 mincí byl podroben rentgen-fluorescenční analýze (XRF) povrchu mincí.⁷ Analýzu provedlo Technické muzeum v Brně pomocí ručního analyzátoru řady Delta společnosti Olympus Corporation.⁸ Měření probíhalo jedenkrát pro každou minci. Vybráno bylo devět vzorků od každého typu. Výběr probíhal tak, aby byly zastoupeny výrazně vysoké, nízké a průměrné naměřené hodnoty hmotnosti. Je potřeba brát v úvahu, že spektrum kovových prvků na povrchu mince může být ovlivněno postdepozicičními procesy a pro studium mincovního kovu podává spíše orientační informaci.

Obsah stříbra v souboru je poměrně konstantní a pohybuje se mezi 88,4

⁴ JANOŠEK KAŠPÁREK, F.: *Nálezová nádoba z Chýště v kontextu*, s. 27–28.

⁵ BUCHVALDEK, Miroslav – SLÁMA, Jiří – ZEMAN, Jiří: *Slovanské hradiště u Kozárovic*, Praehistorica 6, Praha 1978, s. 78–79.

⁶ CACH, František: *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*, Praha 1972, (dále v textu a katalogu jen Cach), s. 18–19.

⁷ K metodě FRÁNA, Jaroslav – TOMKOVÁ, Kateřina: *Rané středověký kovový šperk z pohřebiště Pražského hradu a jeho předpolí z pohledu rentgenové-fluorescenční analýzy*, in: *Pohřbívaní na Pražském hradě a jeho předpolích*, Castrum Pragense 7, ed. Kateřina TOMKOVÁ, Praha 2005, s. 311–332.

⁸ Za provedení analýzy děkujeme Mgr. Michalu Mazíkovi.

a 93,1 %. Ze vzájemného porovnání složení jednotlivých typů mincí vyplývá, že ražba Břetislava I. (Cach 324) v průměru obsahuje o 0,84 % (1,5 % u střední hodnoty) méně stříbra ve prospěch mědi oproti chronologicky pravděpodobně staršímu typu Spytihněvovy ražby (Cach 330). Rozdíl mezi dvěma typy ražeb Spytihněva II. je obdobný – 0,91 % (1,1 % u střední hodnoty). Rozdíly mezi jednotlivými typy mincí lze chápat jako projev tzv. *renovatio monetae*, jehož počátek je kladen do druhé poloviny 11. století.⁹ Tento předpoklad by však bylo vhodné podpořit analýzou většího vzorku mincí z řetečského i dalších nálezů.

Tabulka 1: Výsledky povrchové rentgen-fluorescenční analýzy (XRF).

Číslo pomocné evidence	Typ Cach	Cu (%)	Ag (%)	Au (%)	Pb (%)	Bi (%)	Hmotnost (g)
396	324	6,80	92,30	0,40	0,20		0,80
95	324	5,40	92,30	0,30	1,80		0,83
1051	324	5,95	91,83	0,35	1,88		0,87
1084	324	5,90	91,40	0,20	2,30		0,99
662	324	6,20	91,80	0,30	1,60		1,00
359	324	7,10	90,60	0,30	1,90		1,01
1091	324	7,70	90,80	0,30	1,00		1,02
858	324	5,20	93,10	0,30	1,40		1,17
1319	324	9,60	88,40	0,30	1,40		1,18
661	330	8,30	89,90	0,30	1,60		0,81
303	330	7,60	90,30	0,30	1,70		0,82
278	330	6,50	91,50	0,30	1,70		0,94
900	330	5,90	92,60	0,30	1,10		0,96
1205	330	6,20	91,90	0,30	1,60		0,98
7	330	10,20	88,50	0,30	0,60		0,99
197	330	7,50	91,70	0,20	0,60		1,20
789	330	8,70	88,80	0,30	1,80		1,24
1039	330	8,20	89,80	0,20	1,50		1,42
295	331	9,20	88,60	0,40	1,60		0,84
112	331	9,40	88,70	0,30	1,60		0,88
19	331	9,90	88,80	0,30	0,60	0,20	0,89
41	331	9,90	88,50	0,20	1,20		0,97
84	331	7,90	90,10	0,40	1,40		0,98
93	331	8,70	89,20	0,30	1,70		0,98
8	331	8,40	89,70	0,20	1,50		1,03
14	331	6,90	91,10	0,30	1,60		1,03
88	331	6,30	92,10	0,30	1,30		1,09

⁹ PETRÁŇ, Zdeněk: *První české mince*, Praha 1998, s. 88.

Katalog mincí

ČECHY, Břetislav I. (1035–1055), denár z let cca 1050–1055

Av.: poprsí zpřima s pozdviženou pravíci;

opis variantně **BRACIZLAUS DVX**

Rv.: poprsí zprava s pozdviženou pravíci;

opis variantně **SCS WENCEZLAS**

Lit.: *Cach* 324, Šmerda 154¹⁰, 74, č. 154.

1.–496. AR; hmotnost: 0,65–1,25 g, průměrná 0,989 g
celkem 496 ks

ČECHY, Spytihněv II. (1055–1061), denár z let 1055–1061

Av.: postava zpřima s kopím v pravici;

opis variantně **+ SPITIGNEV DVX**

Rv.: postava zpřima s hlavou zleva, sedící na lavici, v pravici křížek;

opis variantně **SCS WENCEZLAS**

Lit.: *Cach* 330; Šmerda 155a.

497.–1284. AR; hmotnost: 0,65–1,42 g, průměrná 0,997 g
celkem 788 ks

¹⁰ ŠMERDA, Jan: *Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století*, Brno 1996 (dále v textu a katalogu jen Šmerda).

ČECHY, Spytihněv II. (1055–1061), denár z let 1055–1061

Av.: postava zpřímá s kopím v pravici;

opis variantně **SPITIGNEV DVX**

Rv.: poprsí zleva, před ním křížek na dlouhé žerdi;

opis variantně **+ SCSWECESVS**

Lit.: *Cach* 331, Šmerda 156.

1285.–1341. AR; hmotnost: 0,69–1,09 g, průměrná 0,944 g celkem 57 ks

Datování

Na základě obecně přijímaných přiřazení nalezených typů knížatům Břetislavovi I. a Spytihněvovi II. lze pracovně předpokládat, že láhev s mincemi byla do země uložena nejspíše v intervalu od druhé poloviny 50. až do počátku 60. let 11. století.

Nález v kontextu soudobého osídlení regionu a hromadných mincovních nálezů

V 11. století v okolí nálezu pokračovalo formování sídelní struktury, jejíž plné rozvinutí bylo ukončeno v průběhu 13. století.¹¹ Západním směrem, asi 4 km od místa nálezu, se nachází dvě třídílná hradiště – Šance u Počapel a Hrochův Hrádek u Boru, ovšem jejich funkce v 11. století se jen předpokládá.¹² Východním směrem ve vzdálenosti 8,8 km bylo situováno další mohutné opevněné hradiště Hradeň u Vystrkova.¹³ Do 11. století lze zřejmě klást pohře-

¹¹ FRÖHLICH, Jiří – JIŘÍK, Jaroslav – LUTOVSKÝ, Michal: *Raně středověké osídlení podél středního toku Vltavy*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 21, 2008, s. 224–225; HILTSCHER, Tomáš – MAŠKOVÁ, Hana – JIŘÍK, Jaroslav: *Nové poznatky k raně středověkému osídlení v povodí toku Skalice – povrchové sběry A. Debnara*, Prácheňské muzeum v Písku v roce 2017, 2018, s. 90.

¹² BERÁNEK, Jan – DOLEŽAL, Daniel – KORENÝ, Rastislav: *Výsledky průzkumu areálu kostela Sv. Jana Křtitele na Stražišti, okr. Příbram*, Archeologie ve středních Čechách 6, 2002; s. 553–597.

¹³ Např. BUCHVALDEK, M. – SLÁMA, J. – ZEMAN, J.: *Slovanské hradiště u Kozárovic*; LUTOVSKÝ, Michal – STOLZ, Daniel: *Hradiště „Šance“ u Březnice (okr. Příbram) ve světle nových nálezů*, Archeologie ve středních Čechách 5, 2001, s. 567.

biště v Bubovicích, Stražišti a u Zalužan.¹⁴ Otázkou zůstává absolutní datování pohřebiště v Mirovicích.¹⁵ Pokud připustíme jeho charakter kostelního pohřebiště, jeho založení již ve druhé polovině 11. století nelze vyloučit.¹⁶ Rovinná sídliště jsou v oblasti známá výhradně z povrchových sběrů, jejich časové zařazení je vzhledem k problémům chronologie raně středověké keramiky značně komplikované. Lze ovšem předpokládat existenci velké části těchto sídel i v 11. století. Nejblíže, 1,2 km vzdálený, raně středověký nález v podobě drobného souboru zlomků keramických nádob, byl učiněn A. Debnarem v roce 2004 přibližně 400 m jižně od obce Řeteč. Další pravděpodobně sídlištní nálezy byly registrovány v Mirovicích, Ráztech, Nerestcích nebo Letech.¹⁷

Hromadný nález, ve kterém by byly zastoupeny pouze denáry Břetislava I. a Spytihněva II., není, mimo neověřitelný údajný nález z 19. století z okolí Protivína,¹⁸ znám. V zahraničních nálezech byl souběh mincí Břetislava I. a Spytihněva II. zjištěn minimálně ve čtyřech hromadných nálezech,¹⁹ ovšem vesměs se jedná o poklady uložené později a české oběživo je v nich zastoupeno minimálně.

Závěr

Řetečský nález je významný svojí kompletností, uložením v nádobě a malým počtem zastoupených typů mincí (tři typy dvou panovníků). V jihočeském prostoru se navíc jedná o první kompletně dochovaný mincovní poklad v nádobě z 11. století. Nález je též důležitý pro poznání chronologie mladohradištní keramiky. Byl ukryt v relativně hustě osídleném území v blízkosti významných raně středověkých hradišť. Detailní zpracování nálezu, především časově náročné studium variant v rámci typů, bude výhledově prezentováno nejspíše formou monografie.

¹⁴ NOVÁČEK, Karel: *K počátkům Březnice*, Podbrdsko 1, 1994, 17–18, obr. 1; MILTNER, Jan Bohuslav: *Zpráva o některých, v letech 1858–1860 v okolí Píseckém nalezených starožitnostech*, Památky archeologické 5, 1862, s. 44; SKLENÁŘ, Karel: *Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870*, Fontes archaeologici Pragenses 36, Praha 2011, s. 369.

¹⁵ SKLENÁŘ, K.: *Pravěké a raně středověké nálezy*, s. 187.

¹⁶ K problematice např. ŠTEFAN, Ivo – VARADZIN, Ladislav: *Počátky farní organizace ve výpovědi archeologie v Čechách a na Moravě*, in: Kościół w monarchiach Przemysławów i Piastów, ed. J. Dobosz, Poznań 2009, 49–52.

¹⁷ HILTSCHER, T. – MAŠKOVÁ, H. – JIŘÍK, J.: *Nové poznatky k raně středověkému osídlení*, s. 83.

¹⁸ RADOMĚŘSKÝ, Pavel: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století)*, in: *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II.1*, red. Emanuela Nohejlová-Prátová, Praha 1956, s. 23, č. 1485.

¹⁹ CACH, F.: *Nejstarší české mince II*, s. 85–88.